

Pedagogical and Psychological Characteristics of Developing Core Competencies in Learners within Preschool Education Organizations

Kholtorayeva Sabina Khoshmurod kizi, teacher of the Department of Preschool Education Methodology of the Tashkent State Pedagogical University named after Nizami.

Abstract: The abstract highlights the pedagogical and psychological characteristics of developing core competencies in learners during their preparation for school education within preschool education organizations. The cognitive, emotional-sensory, and social development stages of children are analyzed, emphasizing the specific aspects of cognitive, social, communicative, and personal (“Self-concept”) competencies. Furthermore, the role of knowledge, skills, abilities, and values as structural components of the competency-based approach in shaping a child's personality is justified, along with the significance of teacher-child-parent cooperation in facilitating successful adaptation to the school environment.

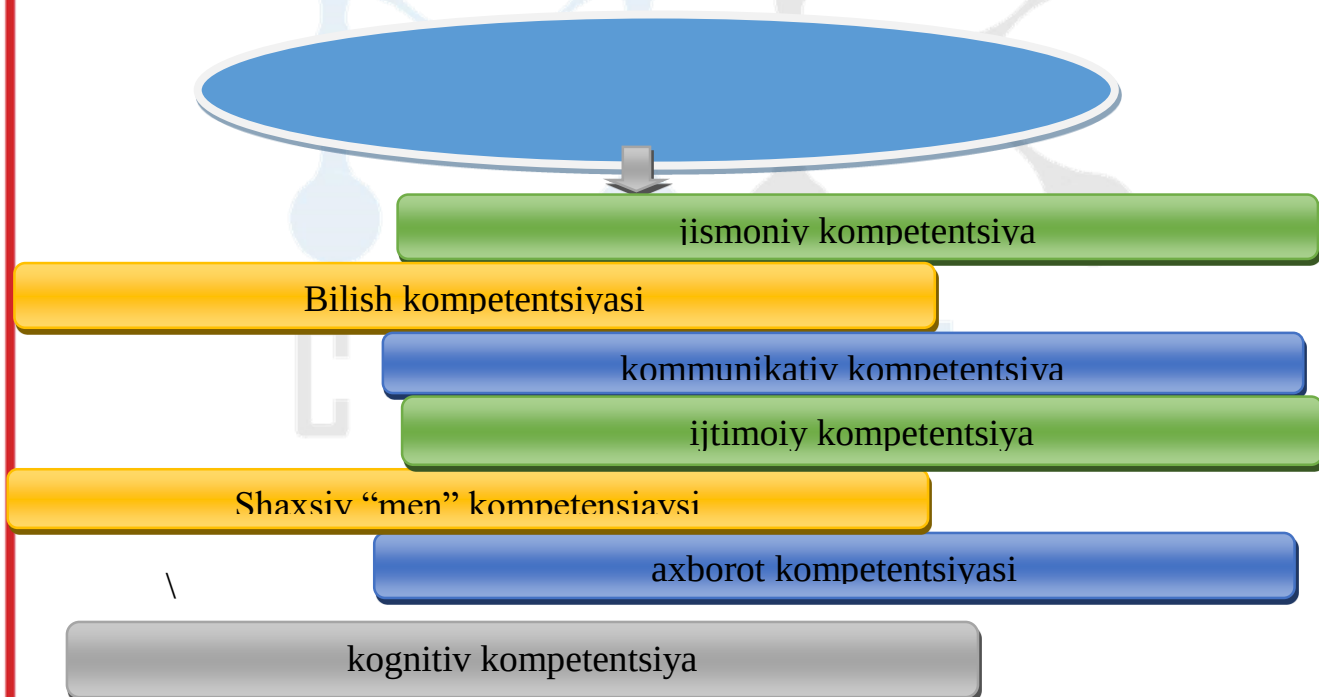
Keywords: Preschool education, core competencies, school readiness, cognitive development, socio-emotional development, communicative competency, “Self”-concept, pedagogical-psychological approach.

Annotatsiya: Tezisdan maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tarbiyalanuvchilarni maktab ta’limiga tayyorlash jarayonida tayanch kompetensiyalarni shakllantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari yoritilgan. Bolalarning kognitiv, emotsional-hissiy va ijtimoiy rivojlanish bosqichlari tahlil qilinib, bilish, ijtimoiy, kommunikativ hamda shaxsiy (“Men” konsepsiyasi) kompetensiyalarning o‘ziga xos jihatlari ko‘rsatib o‘tilgan. Shuningdek, kompetensiyaviy yondashuvning tarkibiy qismlari bo‘lgan bilim, ko‘nikma, malaka hamda qadriyatlarning bola shaxsini shakllantirishdagi o‘rni hamda tarbiyachi-bola-ota-ona hamkorligining maktab muhitiga muvaffaqiyatli moslashishdagi ahamiyati haqida so‘z yuritilgan.

Kalit soʻzlar: Maktabgacha taʼlim, tayanch kompetensiyalar, maktabga tayyorlov, kognitiv rivojlanish, ijtimoiy-hissiy rivojlanish, kommunikativ kompetensiya, “Men” konsepsiyasi, pedagogik-psixologik yondashuv.

Maktabgacha taʼlim tashkilotlarida maktab taʼlimiga tayyorlashda tarbiyalanuvchilarda tayanch kompetensiyalarni shakllantirish murakkab, integrativ va bosqichma-bosqich kechadigan pedagogik-psixologik jarayon hisoblanadi. Bu xususiyatlar asosan bolaning kognitiv, emotsional-hissiy, ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishini oʻz ichiga oladi

Maktabgacha yoshdagi bolalarda tayanch kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirish jarayonining oʻziga xos jihati shundaki, bunda bilimlarni nazariy jihatdan oʻzlashtirish va ularni amaliyotda qoʻllash bosqichlari bir-biridan ajralmas holda kechadi. Turli mualliflarning fikriga koʻra, maktabgacha yoshdagi bolalarning dastlabki asosiy kompetensiyalari tarkibiga quyidagi kompetensiya turlari kiritilgan. [1]. (1-rasam)

1-rasm. Maktabgacha yoshdagi bolalarning asosiy kompetensiyalari

Bilish kompetensiyasi maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual tayyorlik darajasini ifodalovchi muhim koʻrsatkichlardan biri hisoblanadi. Bu

kompetensiya bolaning atrof-muhitni idrok etish, fikrlash, solishtirish, umumlashtirish, sabab-oqibat bog‘liqliklarini tushunish kabi kognitiv faoliyatlar orqali namoyon bo‘ladi.

Psixologik xususiyatlar bolaning yosh bosqichi va rivojlanish qonuniyatlaridan kelib chiqadi, kognitiv rivojlanish xususiyatlari, rafakkur obrazli, intuitiv darajada tahlil, solishtirish, umumlashtirish endi shakllanayotgan bosqich.

Ijtimoiy-hissiy rivojlanish, Ijtimoiy kompetensiya bola va uning atrofidagi insonlar o‘rtasidagi muloqot, guruhda ishlash, o‘zaro yordam va mas’uliyatni o‘z zimmasiga olish kabi ko‘nikmalarning shakllanishini nazarda tutadi. Bu kompetensiya bolaning ijtimoiy hayotga samarali kirishishi uchun zarur shartdir.

Shuningdek, kommunikativ kompetensiya bolalarda og‘zaki va yozma nutqni shakllantirish, o‘z fikrlarini mantiqiy va ravon ifoda etish, tengdoshlar va kattalar bilan samarali muloqotga kirishish, axborotni mustaqil izlash va undan foydalanish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu kompetensiya bolaning ta’lim faoliyatiga faol qo‘shilishida muhim rol o‘ynaydi.

Kompetensiyalarni shakllantirishning shaxsga oid xususiyatlari bolalarda bilishga kuchli qiziqish, faoliyatning qiziqarli bo‘lishiga intilish, maqto‘v va rag‘bat orqali faollashuvda namoyon bo‘ladi. Shuningdek, bu jarayon “Men” obrazining shakllanishi, o‘z imkoniyatlarini baholashga urinish, ammo baholarning hali barqaror emasligi bilan xarakterlanadi.[3]

Bundan tashqari, shaxsga oid rivojlanish tanlov qilishga intilish, o‘z fikrini ayta olish, mustaqillik va tashabbusning ortib borishi, hamda qaror qabul qilishning boshlang‘ich ko‘nikmalarining shakllanishida yaqqol ko‘zga tashlanadi.

Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi bolalarda shaxsiy kompetensiya, ya’ni “Men” konsepsiyasini shakllantirish muhim omillardan biridir. “Men” konsepsiyasi bolaning o‘zini alohida shaxs sifatida anglash, o‘z imkoniyatlariga ishonish, mustaqillik va mas’uliyatni his qilish, oilaviy va ijtimoiy rolini tushunish va qadrlashni nazarda tutadi. Bu kompetensiya bolaning o‘zini boshqalar bilan taqqoslamasdan, o‘ziga xos jihatlari bilan ijobiy qabul qilishiga yordam beradi.

Men kompetensiyasi- bolaning sog'lom turmush tarziga amal qilishi, kundalik faoliyatini maqsadga muvofiq rejalashtira olishi hamda o'z harakatlariga ongli ravishda yondasha olishi orqali shakllanadi.

Bugungi kunda jahon ta'lim amaliyotida kompetensiyaga asoslangan yondashuv ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Bu yondashuv asosida o'quv dasturlari, davlat ta'lim standartlari va baholash mezonlari ishlab chiqilmoqda. Shuningdek, ta'lim muhiti bolalarda zarur kompetensiyalarni shakllantirishda asosiy omillardan biri sanaladi, chunki aynan shu muhitda ularning bilimlari kengayadi, amaliy ko'nikma va malakalari bosqichma-bosqich rivojlanib boradi. [4, 401-404-b.].

Bilim tushunchasi maktabgacha ta'lim tizimida bolalarning aqliy rivojlanishi uchun asos bo'lib xizmat qiladi. U nazariy asoslar, boshlang'ich ilmiy konsepsiyalar, tabiat va ijtimoiy hayotdagi oddiy qonuniyatlar hamda ta'limiy jarayonni tartibga soluvchi qoidalarni o'z ichiga oladi. Ular bolaning muayyan faoliyat sohasida yetarli tasavvurga ega bo'lishini ta'minlaydi.

Ko'nikma va malakalar tushunchasi maktabgacha ta'lim jarayonida bola tomonidan o'zlashtirilgan bilimlarni amaliy faoliyatga tatbiq etish qobiliyatini bildiradi. Ushbu qobiliyat muayyan topshiriqlarni bajarish, turli pedagogik va hayotiy vaziyatlarga moslashish hamda faoliyatni samarali tashkil etish imkoniyatlarini o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, ko'nikma va malakalar kommunikativ hamda ijodiy savodxonlikni bosqichma-bosqich rivojlantirish orqali bolaning faol ishtiroki va amaliy tajribasini boyitishga xizmat qiladi.

Qadriyatlar va munosabatlar tushunchasi maktabgacha ta'lim jarayonida shaxsning faoliyatga nisbatan ichki psixologik munosabatini aks ettiradi. U bolalarda mas'uliyat hissi, tashabbuskorlik, ichki motivatsiya, ijtimoiy intilish va o'zini namoyon etish ehtiyojlari orqali namoyon bo'ladi hamda pedagogik jarayonda umuminsoniy qadriyatlarga tayangan shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni qaror toptirishda muhim ahamiyat kasb etadi [3].

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimi davlat ta'lim standartlarini takomillashtirish bosqichida turibdi. Bu jarayonda tayanch kompetensiyalarga

asoslangan yondashuv o'quv-tarbiya faoliyatining mazmunini optimallashtirish va bolalarning individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda ularni maktabga puxta tayyorlash imkonini beradi.

Shu sababli, maktabgacha yoshdagi bolalarda ijtimoiy, kommunikativ, bilish va shaxsiy kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltirilgan pedagogik yondashuvlar rivojlantiruvchi hamda diferensiallashtirilgan ta'lim muhiti doirasida tashkil etilishi zarur.

Olib borgan tadqiqotlarimizni umumlashtirgan holda, maktabga tayyorlov guruhlarida tayanch kompetensiyalarni shakllantirishning pedagogik-psixologik mohiyati o'yinlar, muammoli vaziyatlar va loyihaviy faoliyatlar orqali bolaning kognitiv hamda sensor sohalarini faollashtiruvchi tabaqalashtirilgan yondashuvga tayanadi. Fikrimizcha, tarbiyachi, bola va ota-ona o'rtasidagi uzviy hamkorlik bolada mustaqillik, tashabbuskorlik hamda ijtimoiy-emotsional intellektni yuzaga chiqaruvchi asosiy omildir. Shu bilan birga, chuqur o'ylangan pedagogik ssenariylarning formativ baholash tizimi bilan integratsiyalashuvi bolada reflektiv ko'nikmalarni va o'z-o'zini rivojlantirish motivatsiyasini shakllantiradi. Xulosa o'rnida ta'kidlash lozimki, ushbu tizimli xususiyatlarning ta'lim jarayoniga joriy etilishi tarbiyalanuvchilarning intellektual salohiyatini oshirib, uni kelgusida maktab muhitiga emotsional-psixologik jihatdan muvaffaqiyatli moslashishini ta'minlovchi poydevor bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Takomillashtirilgan "Ilk qadam" maktabgacha ta'lim tashkilotining o'quv dasturi. – Toshkent, 2022.
2. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. Психологический очерк: Кн. для учителя. – М.: Просвещение, 1991. – 93 с
3. Смирнова Н.Ю. Методическое сопровождение деятельности педагогов дошкольной образовательной организации по подготовке детей к школе // Вестник научных конференций. – 2019. – № 10-2 (50). – С. 132–134.

4. Rustamova G.Y. Expanding the understanding of school readiness: The role of social maturity // Asian Journal of Research in Social Sciences and Humanities. – 2022. – Vol. 12, № 4. – pp. 401–404. DOI:10.5958/2249-7315.2022.00226.6

